

ÖSSZEFOGLALÓ

a Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért program
(TÁMOP 5.1.3 - 09/1. és 09/2.) 2011. dec. 1-én megtartott nyitókonferenciáján elhangzott
Foglalkoztatás, a szociális/szolidáris gazdaság perspektívái
című műhelybeszélgetésről

A kerekasztal beszélgetés két fő témára fókuszált. Az egyik a **piaci alapon működő vállalkozások indításának/fejlesztésének esélyei, lehetőségei a leszakadó térségekben**. Amennyiben vannak még működőképes vállalkozások, vagy vállalkozni képes emberek az LHH térségekben, ezek erősítése mennyiben és hogyan hat a mélyszegénységben élő emberek megélhetési lehetőségeire? Relevánsak-e a hagyományos fejlesztéspolitikai eszközök ezekben a térségekben. A másik téma az **állam által támogatott gazdaság és az e nélkül a támogatás nélkül működtetett szociális (közösségi) vagy szolidáris gazdaság esélyeit latolgatta a mélyszegénységben élő emberek foglalkoztatási helyzetének javítására?**

A program célterületén igen korlátozottan állnak rendelkezésre a hagyományos gazdaság erőforrásai, legyen szó pénzügyi vagy humán tőkééről. A gazdaságfejlesztés célzó beavatkozásoknak ezekhez a maradék potenciálokhoz kell kapcsolódnia. A fekete gazdaság fontos megélhetési forrás a leszakadó a térségekben. Pozitív hatása, hogy a feketén foglalkoztatott emberek részei maradnak a munkaerő piacnak, van, kapcsolatuk a valós gazdaság szereplőivel, nem veszítik el munkavállaláshoz szükséges képességeiket, készségeiket, így nagyobb az esély a normál foglalkoztatásba történő visszavezetésükre. A fekete munkából származó jövedelem ugyanakkor visszatart a normál foglalkoztatási lehetőségek keresésétől és vállalásától, amely növeli a kiszolgáltatottságot.

A leszakadó térségek foglalkoztatási problémái több évtizedre visszavezethető szerkezeti problémák, amelyek elszigetelt, helyi megoldásokkal nem, vagy csak korlátozott mértékben orvosolhatók. Ezek olyan makrogazdasági korlátok, aminek megváltoztatásához erős üzeneteket kell megfogalmazni a nagypolitika felé. Ilyen korlátok pl az adózási szabályok instabilitása, amely lehetetlenné teszi a pénzügyileg sérülékenyebb vállalkozások előre tervezését. Az adminisztrációs terhek és a mindennél nagyobb bürokrácia is ezeket a

vállalkozásokat terheli a leginkább. A kötelező képzésekkel, amelyek célja gyakran az új szereplők piaci megjelenésének megakadályozása, illetve a képzést biztosítók anyagi gyarapodása, gyakorlatilag lehetetlenné teszik vállalkozói tevékenység indítását. A Dél-Európai országokban a kezdő kisvállalkozásokat szinte teljesen mentesítik az adminisztrációs terhek alól. A közvetett pénzügyi és adminisztratív támogatás (kedvezmények, vállalkozói terhek csökkentése) alapvető fontosságú ezekben a térségekben (is).

A kis programok csupán kiegészítő eszközökként szolgálhatnak, nem képesek kezelni a gazdaság strukturális problémáit. Egyik legfontosabb hatásuk a helyi közösség erősítése.

A szociális (közösségi) gazdaság feltétele az erős közösség. Magyarországon ennek hiányában az erős polgármester a fő tényező, legtöbb esetben erre szerveződik közösségi gazdaság (lásd szociális földprogram). Ezért a létező megoldások, jó gyakorlatok is erősen személyfüggők és ezáltal igen sérülékenyek (ha az az egy ember kiesik a rendszerből, sérül az egész). Nagy lépés, ha az irányító szerepet betöltő polgármester felismeri, hogy a maradandó és mély változtatásokhoz szükség van erős helyi közösségre. Ez pedig úgy alakulhat ki, hogy egyrészt megtalálják az eszközöket és a módszert a megkérdezésükre, valamint építenek ezekre a véleményekre, bevonják a közösséget a megvalósításba.

A piacgazdaság alapja a profitmaximalizálás. A versenyszféra annyi munkaerőt foglalkoztat, amennyi a profit maximalizálásához szükséges. Ezt lehet állami eszközökkel ösztönözni, (pl adókedvezmény, bértámogatás, stb.). Kérdés, hogy *hol az a pont ahol az állam beavatkozása olymértékben torzítja a versenyt, hogy az negatívan hat a környező vállalkozásokra, kiszorítja őket a piacról.*

Alapvető probléma, hogy az állam az önkormányzatokra testálja a *közfoglalkoztatást*. Így azoknak válik a munkáltatójává, akik őt megválasztják.

A közmunka alkalmas lehet értelmes munkavégzésre, de nem a jelenlegi, önkormányzati keretek között.

A közmunka program megfelelő keretet adhatna a tartósan munkanélküli emberek munkaerőpiacra történő visszavezetéséhez azáltal, hogy támogatott, védett munkahelyként alkalmat ad a munka kipróbálására. Ennek fontos eleme, hogy ahol erre alkalmas állapotban vannak a munkavállalók, ott kapjanak egyéni felelősséget (pl. Túristvándi program, Győr, stb.) Alkalmat ad védett közegben kipróbálni a piacgazdaságot. Fontos az emberekkel közösen figyelni, hogy mennyit termeltek, ennek függvényében alakuljon a bérezés.

A rászorultak helyzetén segíteni akaró önkormányzatok több helyütt működtetnek olyan nonprofit cégeket, amelyben a segélyezettékre értelmes, több esetben piaci feladatokat

bíznak (pl. település karbantartási munkák, egyéb hiányszolgáltatások pótlása). A munka ellenértékét ugyanakkor kénytelenek „feketén” kifizetni az embereknek annak érdekében, hogy ne veszítsék el a segélyhez való jogosultságukat. Ez természetesen nem legális, az adott önkormányzat jelentős kockázatot vállal. Ugyanakkor a rendszerbe bekerülő emberek érzékelhetően motiváltabbak lesznek, a munkához való hozzáállásuk és készségeik sorsdöntő módon változik. A másik előnye a rendszernek, hogy a településen, vagy a szűkebb térségben elvégzendő munkáért nem külsős cégeket, hanem helybéli embereket fizetnek meg, ami a helyi lakosság megélhetésén javít.

A megélhetési nehézségek enyhítésének egyik eszköze, tulajdonképpen feltétele a fent említett *több lábon állás*. Családok szintjén ez valamennyire működik. Ugyanakkor az egyén szintjén komoly külső és belső akadályok működnek. Egyrészt szükséges hozzá egyfajta munkavállalói szemléletváltás, nagyobb erőfeszítés a segélyen élés, mint életmód elkerülésére. Ennek érdekében változtatni kell azon, hogy a több lábon állást az egyén szintjén a törvény gyakorlatilag tiltja a segélyezettek, bértámogatottak esetében. Rendkívül erős ösztönzés lenne a szegénységből való kikapaszkodáshoz, hogyha a jogszabály biztosítaná segély megtartását alkalmi munkavállalás esetére, vagy a próbaidőre, stb. „Aki iparkodik, az jobban éljen!” Természetesen mindezt megfelelően átgondolt limitek alkalmazásával, illetve térségtípusonként differenciáltan javasolt bevezetni. A differenciált háttérszabályozás kialakításához az eddigi kutatások megfelelő alapot szolgáltatnak.

Többször történt kísérlet a munkavállalásra való ösztönzésre a minimálbérek emelése és a segélyek csökkentése által. Ez az eszköz azonban nem bizonyult hatékonynak, egyrészt, mert nem elég a kínálatot növelni (dolgozni akaró emberek), a keresletet (munkahelyek száma) is emelni kell, másrészt mert a munkanélküli lét egyik „előnye” a szabadidő, amelyet akár fekete jövedelmek szerzésére is fel lehet használni. Nagy érték tehát az az idő, amelyről a munkavállalással le kell mondania a segélyezettnek, amely jelentős visszatartó erő. Erre válaszként a nyugat-európai rendszer a jó színvonalú segély megtartása mellett egy sor kötelező tevékenység előírásával gyakorlatilag folyamatosan „foglalkoztatja” a munkanélkülit, nem engedi a fent említett helyzet kialakulását

A hátrányos helyzetű térségek jövőjének alapvető kérdése, hogy lesz-e értéke a jövőben azoknak az erőforrásoknak, adottságoknak (pl érintetlen természet), amely ezeknek a területeknek a sajátja. Feltételezhetően igen. Erre kellene a gazdaságnak felkészülnie. Ezt jelentősen korlátozza az a tény, hogy *a helyi közösség elveszítette a kontrollt a helyi erőforrások felett*. Akárha a földhasználatot tekintjük, szinte teljes mértékű a kiszolgáltatottság. Gyakorlatilag jelenleg a régi uradalmi viszonyok a jellemzőek, miszerint van egy domináns vállalkozó, akinek a „zsebében az egész falu, rossz esetben polgármesterestül”.

A Dél-Dunántúli hátrányos helyzetű térségekben jelentős gazdasági erőt képvisel a nagyüzemi mezőgazdaság, a gabonafélék monokultúrában történő előállítás. Ez a termelési mód elenyésző foglalkoztatási hatással bír, ezáltal nem csökkenti a szegénységet, sokkal inkább kiszajátítja az egyetlen fellelhető erőforrást, a termőföldet. *A helyi emberek kiszorulnak a földhasználati lehetőségekből*, ezzel együtt pl a területalapú támogatásokból is. A bér munka, mint rendszer nem képes megoldani a leszakadó térségek a foglalkoztatási gondjait. A társadalmi károkon felül ezek a gazdaságok jelentős környezeti károkat is okoznak, amelyet monitorozni és következetesen bírságot kellene.

A versenyképes piacgazdaság, de ugyanúgy a szociális (közösségi) gazdaság *is erős háztartás gazdasági alapokra* kell, hogy épüljön. Ha ez megvan, esélyessé válik kitermelni a maga szövetkezéseit, amelyekből mikrovállalkozások, ezekből pedig erősebb piaci szereplők alakulhatnak.

A külső és belső perifériák foglalkoztatási gondjainak egyik fő oka a *mobilitás hiánya*. Az emberek egyszerűen nem jutnak el a foglalkoztatási lehetőségekkel rendelkező téregységekbe. Ennek oka általában a közlekedési lehetőségek hiánya, vagy olyan mértékű összehangolatlansága, amely lehetetlenné teszi a bejárást. Ezáltal a munkanélküliség problémája visszatörölódik a leszakadó településekre, amelyek helyi szinten nem, vagy csak korlátozott mértékben képesek enyhíteni azt.

Rendkívül fontos a jelenleg alkalmazott gyakorlatok megismertetése, megismerése, adaptálása.

A szociális gazdaság fogalmát a hazai gyakorlatban nem jól használjuk. Nálunk ez főként a támogatott gazdaságot jelenti, míg a nyugat-európai szakirodalomban használt jelentést a közösségi gazdálkodás adná vissza a leghitelesebben.

A 22-es csapdája: A támogatott vagy nem támogatott szociális (közösségi) gazdaság szervezése és működtetése nem önkormányzati feladat, mégis legtöbb helyen az önkormányzat vállalja magára. Ennek oka, hogy az esetek többségében az önkormányzat az egyetlen cselekvőképes szerveződés, amely képes rá. Szinte törvényszerű, hogy az önkormányzat dominanciája miatt nem tud kialakulni az a szereplő aki ezt a tevékenységet átvállalja, *nem tud kialakulni a harmadik gazdaság szervezeti alapja*. A szociális szövetkezetek jó része pl kizárólag az önkormányzati megrendelésekre épített. Mivel ez most nem megy, szövetkezetek sora dőlt be. Természetesen vannak olyan követendő jó gyakorlatok, ahol az önkormányzat fő célja, hogy kineveljen önálló cselekvésre képes szerveződéseket, és kellő időben átadja a felelősséget. A polgármester szerepe ezekben az esetben inkább a moderálás, nem ő a gazdasági tevékenység fő szereplője.

**Alkalmasak-e a hagyományos fejlesztéspolitikai eszközök a problémák enyhítésére?
Milyen típusú változtatások szükségesek az eredményesség javítása érdekében?**

Hosszú távú, 5-10 éves programokra lenne szükség nemcsak nemzeti, de térségi szinten is. A folytonosság mind a szabályozásban, mind pedig a támogatási programokban rendkívül fontos lenne.

A programok közötti átjárhatóság, a források kombinált felhasználhatósága elengedhetetlen. Ágazati helyett integrált programok megvalósításának lehetővé tétele mind a szabályozással, mind pedig készségfejlesztéssel, szemléletformálással.

A global grant típusú megvalósítás jól alkalmazható eszköz lenne, kis pénzek kezelésével. Ehhez az EU által megengedett legnagyobb rugalmasságot kell kialakítani. A magyar rendszer sok esetben sokkal merevebb és életszerűtlenebb, mint amire az Unió jogszabályok valóban rákényszerítenének. A bizalmatlanság az alapja a magyar rendszernek, ami rendkívüli károkat okoz.

A tervezésben és a megvalósításban sokkal nagyobb súllyal kellene figyelembe venni a területi kohézió szempontjait.

Lejegyezte: Magócs Krisztina